

ская школа: традиции и современность (Казань, 11–13 декабря 2003 г.) : Труды и материалы : в 2 т. / Под ред. К. Р. Галиуллина, Г. А. Николаева. – Казань : Изд-во Казан. ун-та, 2003. – Т. 2. – С. 171–172.

10. Масленкова Н. А. «Черный юмор» и типология смеха / Наталья Александровна Масленкова // Смех в литературе: семантика, аксиология, полифункциональность. – Самара : Изд-во Самар. ун-та, 2004. – С. 88–98.

11. Пропп В. Проблемы комизма и смеха. Ритуальный смех в фольклоре / Владимир Пропп. – М. : Лабиринт, 1999. – 288 с.

12. Русские цветы зла: Антология русской прозы конца XX века / Сост. Виктор Ерофеев. – М. : ЗебраЕ, АСТ, 2004. – 544 с.

Надійшла до редколегії 07.02.2013 р.

УДК 821.111 – 31«19/20»

О. С. Бойніцька

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

**ПОЛІТИКА НАПИСАННЯ ІСТОРІЇ:
ПРОБЛЕМА ПОЛІТИЧНОЇ КОРЕКТНОСТІ В АНГЛІЙСЬКОМУ
ІСТОРІОГРАФІЧНОМУ РОМАНІ ПОМЕЖІВ'Я ХХ–ХХІ ст.**

Політична коректність в англійському історіографічному романі розглядається як така, що, з одного боку, доповнює відтворення минулого маргіналізованими голосами, а, з іншого, подекуди зумовлює порушення балансу історичної перспективи.

Ключові слова: англійський історіографічний роман, політкоректність, історична перспектива, ревізіонізм, маргінальне, історія.

Политическая корректность в английском историографическом романе рассматривается как, с одной стороны, дополняющая воссоздание прошлого маргинализированными голосами, а, с другой, в некоторых случаях обуславливающая нарушение баланса исторической перспективы.

Ключевые слова: английский историографический роман, политкорректность, историческая перспектива, ревизионизм, маргинальное, история.

Political correctness in English historiographic novel is analysed as, on the one hand, contributing the marginalized voices to the reconstructions of the past but on the other, threatening the balance of historical perspective.

Key words: English historiographic novel, political correctness, historical perspective, revisionism, marginal, history.

Мистецтво помежів'я ХХ–ХХІ ст. в усіх своїх напрямках – архітектура, музика, кінематограф, скульптура, живопис і, звісно, література – асоціюється з різноманітними способами погляду в минуле. Найпоширенішими серед них є ретрофітинг, свідоме повторювання, змішування або «циткування» попередніх стилів та структур, стикання фрагментів із вочевидь незіставних джерел тощо. Як відомо, оригінальність сучасного мистецтва подекуди полягає саме в його неоригінальності. Таке неприйняття канонів, ієрархій, цілісних теорій є почасти політично вмотивованим: повторення та навмисна неоригінальність постають як форма незгоди, спосіб висловити незадоволення попередніми сталими звітами щодо історії та культури. Значною мірою це також є способом спростування офіційної історіографії, яка, схвалюючи одні версії історії, виключала інші.

Відтворення історії в історіографічному романі є політичною практикою настільки, наскільки являє собою спробу зруйнувати підґрунтя певної ідеологічної системи, що охоплює політичні структури та соціальні інституції. Історіографічний роман залучає, словами П. Стерна, «модні протестні ідеології академічного світу – антирасизм та антисексизм» [цит. за 4, с. 167]. У цих випадках поетика історії поступається місцем політиці історії.

Англійський історіографічний роман відроджує виключені історії і, таким чином, перерозташовуючи акценти, намагається відновити історичну справедливість. Особисте в історіографічному романі стає політичним, позаяк саме окремі індивідуальні історії, висуваючись на перший план, відхиляють єдиний канон і пропонують його суттєвий перегляд.

Відмова від традиційної канонічної історії відкриває перед історіографічним романістом можливість численних тлумачень минулого, однак ця інтерпретаційна свобода, зрештою, знову-таки приходить до обмежень і практично зводиться до трьох альтернативних перспектив – расової, класової і гендерної. Як пише з цього приводу Г. Гіммельфарб: «Деконструюючи як «текст» минулого, так і «тексти» усіх попередніх історій, нові історії можуть створюватися згідно або з расовими / класовими / гендерними інтересами їх творців, або – з політичними та ідеологічними уподобаннями, які історики вважають такими, що узгоджуються з тими інтересами» [4, с. 168].

У свою чергу, А. Байєт у праці «Про історії та оповідання» звертає увагу на певну небезпеку, пов'язану з політизацією вивчення сучасної літератури в університетах: «Деякий час дослідження творчості сучасних авторів збігалися з сильною пристрасною до різного роду політизації в академічному світі. Вивчалися, насамперед, романи, котрі, якоюсь мірою, могли стосуватися дискусії з приводу або «жіночого письма», або «фемінізму», або «постколоніальних студій», або «постмодернізму». Це все було яскравим, стимулювальним та цікавим. Але, за резонним зауваженням Джорджа Стайнера, створення програм курсів – а це є політичною діяльністю – відрізняється від створення канону. Канон (який не є незмінним) – це (на мою думку) те, що інші письменники прагнуть залишати життєздатним, продовжувати читати, незалежно від часу. Завжди існує побоювання, що гарні книжки можуть вислизнути крізь сітку програм або ж зникнути зі зміною політичних пріоритетів. Або залишитися непоміченими взагалі» [2, с. 2].

Політика написання історії нерідко зумовлює певну трансформацію історичної перспективи в історіографічному романі. Під історичною перспективою розуміємо, насамперед, бачення минулого крізь сучасну свідомість та адекватно збалансоване співвідношення минулого й теперішнього планів. Проблемою історичної перспективи, по суті, є питання, як зберегти вірність одночасно тому минулому періоду, що його відтворює історіограф, та тому теперішньому часу, до якого він належить сам, як не викривити минуле, дивлячись на нього з виграшної позиції сьогодення.

Політика історіографії корелює з проблемою історичної перспективи тією мірою, якою передбачає переоцінку історії з певних ідеологічних позицій, адже новий інтерпретаційний погляд часом може істотно розбалансувати рівновагу минулого та сучасного. З одного боку, історична перспектива, безперечно, врівноважується, доповнюючись новими голосами й поглядами; але ж, з іншого боку, подібне перетворення минулого пов'язане з небезпекою зміщення акцентів на користь маргіналізованого.

Вибудовування рівноважної історичної перспективи є процесом, який автор історіографічного роману має поновлювати від твору до твору, щоразу враховуючи політичні зміни та події, котрі відбулися й справили вплив на сучасний стан речей. Подібно до цього, невід'ємною частиною процесу історіографії є постійна ревізія історії. Не маючи згоди щодо того, як найкраще пристосувати минуле до

сучасного життя, культури й політики, історіографічні романісти, втім, одностайно визнають необхідність критичних переглядів та альтернативних інтерпретацій історії, переписуючи й руйнуючи офіційний канон. «Апокрифічна історія спростовує офіційну версію одним із двох способів: або *доповнює* історичні відомості, вимагаючи повернення втраченого чи прихованого, або ж *усуває* офіційну історію взагалі» [5, с. 90].

Особливе значення в англійському історіографічному романі надається відтворенню «темної сторони» історії та озвученню нечутних раніше голосів. Власне, надання голосу забутому в історії стає головним принципом історичного ревізйонізму. Аналізуючи причини значного інтересу до історії з боку британських романістів останніх десятиліть ХХ ст., А. Байетт зазначає: «Одним із дуже потужних імпульсів до написання історичних романів було політичне прагнення писати історії маргіналізованого, забутого, незадокументованого. У Британії це включало історії чорних і жінок, а також усю процвітаючу та блискучу культуру постколоніального роману» [2, с. 11].

Теоретично, історію можна переглядати з найрізноманітніших кутів зору й позицій, які розрізняють людей – релігійних, расових, національних, ідеологічних, етнічних, гендерних. Водночас, це намагання відновити справедливість відносно однієї групи неодмінно спричинюватиме маргіналізацію іншої. «Якщо феміністичний історик може й має писати історію зі своєї перспективи та зі своєю метою, то чому ж чорний історик не може зробити те саме, навіть якщо така історія могла б «маргіналізувати» жінок? Або ж – історик, представник робітничого класу, який міг би маргіналізувати і жінок, і чорних (феміністичні історики критикували Е. П. Томпсона та інших соціальних істориків саме на цьому ґрунті)? Або ж – гомосексуальний історик, який може маргіналізувати гетеросексуалів? Під цим оглядом, чому б традиційному цілковито (чи частково) білому чоловікові-історикові не маргіналізувати (а його таки звинувачують у маргіналізуванні) усі ці різновиди?» [4, с. 169]. Отже, проблема історичної перспективи в історіографічному романі набуває особливої виразності у ситуації, коли, з одного боку, необхідно актуалізувати сховане й відкинуте, але, з іншого боку, відхиляючи канонічне, не змістити баланс у бік акцентованого.

Час бурхливого розвитку англійського історіографічного роману – 1980–90-ті рр. – збігається з періодом розповсюдження політичної коректності, тобто нової політики щодо гендерної, класової, расової, сексуальної орієнтації, релігійних поглядів, ідеологічних переконань тощо; політики, спрямованої на захист різнорідних меншин: жертв соціальної, статевої, етнічної дискримінації, людей з обмеженими фізичними й розумовими можливостями, ізгоїв суспільства й маргіналів історії. Досить швидко політична коректність стає загальноприйнятою та з впливової тенденції перетворюється на обов'язкову позицію. У мистецтві це зумовлює перевагу, що віддається відтворенню знехтуваного, забутого, периферійного. Політкоректність накладає на письменника певні зобов'язання, визначає вибір стратегій, зокрема, наративних точок зору.

Невід'ємний атрибут історичного ревізйонізму – політична коректність в усіх своїх різновидах – знайшла вираження в історіографічному романі та, певним чином, трансформувала його, ставши необхідною умовою відтворення історичних подій. Як результат такої трансформації історична перспектива, набувши коректності політичної, зіткнулася з небезпекою втратити коректність, власне, історичну. Отже, в історіографічному романі проблема політичної коректності, у широкому сенсі, є проблемою політично коректної історичної перспективи.

Окрім того, збіг розквіту жанру історіографічного роману з часом поширення політкоректності зумовлює питання: чи це розповсюдження політичної коректності уможливило виникнення творів, які переосмислюють історію з огляду на

замовчуване та дискриміноване, або ж, навпаки, ревізійні історіографічні романи з'явилися на догоду впливовій ідеологічній тенденції?

З етичних, ідеологічних, та, імовірно, комерційних міркувань у романі традиційному – приміром, вікторіанському, націленому переважно на середній клас, – детальне зображення життя представників знехтуваних меншин було практично неможливим. Сьогодні письменник є вільним від цензури, проте зараз спостерігаємо іншу крайність: колишня неприродно надмірна стриманість підмінюється у сучасній літературі настільки ж, подекуди штучно, надмірною відвертістю.

Приміром, відтворення гомосексуальних стосунків і часом надто деталізовані описи, насамперед, їх фізіологічного аспекту, можна знайти в переважній більшості історіографічних романів. Для прикладу, «Шовковична імперія» Ф. Геншера, за словами Р. Чарльза, є «скарбницею стереотипів про геїв, від огидного самому собі гомосексуаліста до гомосексуаліста-садиста, та, на завершення колекції, гомосексуаліста-педофіла» [3]. Численні сцени безладних статевих зв'язків бісексуального центрального персонажа містять романи «Вічко у двері» та «Дорога привидів» П. Баркер. Схожий проміскуїтет та гомосексуальна педофілія в «Імпресіоністі» Г. Кунзру; гомосексуальні, бісексуальні, сексуально нерозбірливі зв'язки – у «Мастері Джорджі» Б. Бейнбрідж; лесбійське кохання – в А. Байєтт «Володіти»; сексуальне насильство в «Англійських пасажирів» М. Ніла; а також інцест у романах «Земля води» Г. Свіфта, М. Робертс «У червоній кімнаті», «Квінканкс» Ч. Паллісера.

Перевага, яку мають раніше замовчувані та тепер політкоректно репрезентовані аспекти життя та історії, є очевидною, однак, далеко не завжди історично мотивованою. Поза тим, подібна перевага, врешті-решт, зумовлює результат прямо протилежний від очікуваного, оскільки, переносячи маргінальне до центру, перетворюючи специфічне на норму, політкоректність подекуди сприяє тривіалізації та стиранню саме тих особливостей, які визначають ідентичність групи.

Природа протестної ідеології помежів'я ХХ–ХХІ ст. істотно відрізняється від, для порівняння, принципово новаторського, революційного протесту попереднього порубіжжя століть. Ця відмінність значною мірою зумовлена ефектом повторення – характерною ознакою постмодерної доби. Як пояснює Ю. Габермас, постмодернізм привласнює інновації модернізму, повторюючи його «дії та рухи» [1, с. 44]. Якщо модерністська альтернативна ідеологія та новаторські експерименти були спрямовані *проти* очікувань та звичок читацького загалу, *проти* розрахунку на популярність, то повторення протестної практики нині автоматично викликає нівелювання її безпрецедентного й радикального характеру, а, крім того, зчаста відповідає читацьким очікуванням та смакам. Іншими словами, учорашні скандали є сьогоднішніми звичаями. Тож намагання озвучити замовчуване, показати приховане, зробити маргінальне центральним наразі є не стільки нонконформістським «проти», скільки шанобливим укланом новітній ідеології та етиці, а також і запорукою комерційного успіху твору.

За доби політичної коректності нарративні голоси суспільних маргіналів цілком виправдовують читацькі очікування. Спроби встановити справедливість в історії, виправити помилки минулого, спокутувати гріхи в епоху політкоректності є, нехай навіть і постійно повторюваним, проте ідеальним проектом, приреченим на успіх. Альтернативні точки зору – гомосексуаліста, жебрака, слуги, повії, аборигена, позашлюбної дитини, божевільного, убивці тощо – є, радше, модними, аніж принципово новими та критично опозиційними. Даниною моді можна пояснити й найбільшу з усіх «популярність» такого різновиду політичної коректності, як коректність стосовно сексуальної орієнтації. У таких випадках історична перспектива в історіографічних романах нерідко втрачає баланс, перетворюючи минуле на догоду вимогам теперішнього часу.

Повторюючись від одного роману до іншого, вже втративши свою викри-
вальну та новаторську гостроту, політкоректна перспектива стає передбачуваною
і, з естетичної точки зору, сьогодні навряд чи може претендувати на оригіналь-
ність. Крім того, перетворившись на «політкоректність заради політкоректності»,
не спонукаючи до аналізу проблемних питань, ця ідеологічна тенденція, іноді па-
радоксальним чином, перешкоджає включенню в історіографічний роман серйоз-
ного й актуального політичного виміру, а також зумовлює небезпеку порушення
рівноваги історичної перспективи.

Бібліографічні посилання

1. *Хабермас Ю.* Модерн – незавершений проект / Юрген Хабермас // Вопросы фи-
лософии. – 1992. – № 4. – С. 41–52.
2. *Byatt A. S.* On Histories and Stories: Selected Essays / A. S. Byatt. – London : Vintage,
2000. – 196 p.
3. *Charles R.* Where Angels Fear to Tread and Western Armies, Too / Ron Charles // The
Christian Science Monitor. – August 29. – Boston, 2002.
4. *Himmelfarb G.* Telling It as You Like It: Postmodernist History and the Flight from
Fact / Gertrude Himmelfarb // The Postmodern History Reader / [ed. Keith Jenkins]. – London
and New York : Routledge, 1997. – P. 158–174.
5. *McHale B.* Postmodernist Fiction / Brian McHale. – London and New York : Routledge,
2003. – 264 p.

Надійшла до редколегії 08.02.2013 р.

УДК 821.111 – 321.4

А. К. Титюк

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

ЖІНОЧИЙ ДЕТЕКТИВ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ІСТОРИКО-ЛІТЕРАТУРНІ ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ

**Стаття присвячена визначенню місця жіночого детективу в сучасному літера-
турному процесі. Розкрито особливості розвитку жіночої прози та її типологію у кон-
тексті світової літератури.**

Ключові слова: жіноча проза, жанр, детектив, жіночий детектив, гендер.

**Статья посвящена определению места женского детектива в современном лите-
ратурном процессе. Раскрыты особенности развития женской прозы и ее типология
в контексте мировой литературы.**

Ключевые слова: женская проза, жанр, детектив, женский детектив, гендер.

**This article is devoted to the defining of the place of the women's detective in modern
literary process. The peculiarities of the development of women's prose and its typology in
the context of world literature.**

Key words: women's prose, the genre, detective, women's detective, gender.

На початку третього тисячоліття людство зазнає низки кардинальних змін,
однією з яких є перехід до нового типу культури, що ґрунтується, крім усього ін-
шого, і на принципах статевої рівності. Останнім часом кількість творів, написа-
них авторами-жінками, безупинно зростає. Та це не викликає здивування, тому
що жінки бажають зайняти своє місце в літературі, де протягом багатьох сто-